

Põhiseadus 20

Märt Rask

Riigikohtu esimees

Kallid külalised, head kolleegid!

Õigustervitus kõigile põhiseaduse sõpradele!

Põhiseadus peab olema raamatute raamat ja seaduste seadus, esimene kirjasõna, millele toetub tsiviilühiskond. Põhiseaduse 10. aastapäevaks valminud põhiseaduse esimeste kommentaaride toimetuskolleegium märgib teose eessõnas: „Riigi õiguskorra mõistmine, selle tunnetamine saab alguse põhiseaduse mõistmisest. Õiguskorrast arusaamisele omakorda tugineb õiguslik tegelikkus, millesse kuulub näiteks nii tavakodaniku käitumine õigusega relevantsetes olukorras kui ka kohtuniku professionaalne tegevus väärtusotsustuste langetamisel“.¹ Samas tõdetakse, et põhiseadus ei ole ainult juriidiline dokument. See on kindlasti ka poliitiline ja kultuuriline dokument. Õelduga tuleb nõustuda, kuigi juristid kipuvad põhiseadust ikka oma dokumendiks pidama.

Võib kindlalt väita, et põhiseadus on oma terminoloogia ja mõisteparaadiga rikastanud ühiskondlikku diskussiooni. Parlamentaarsesse kõnepruuki on lisandunud sõnad proportsionaalsus, võrdne kohtlemine, õiguspärane ootus, legitiimne eesmärk. Poliitilises otsustusprotsessis on otstarbekuse kõrval tugeva argumenti staatuse võitnud põhiseaduspärasus või põhiseadusvastasus. See on õiguslik tegelikkus, mis muutub väga visalt, kuid võime tõdeda, et põhiseadus on suutnud paarikümne aastaga mõjutada ühiskondlikke hoiakuid ja kujundada üldsuse arusaamu õigusest ja õigusriigist – lõppastmes ka õiglusest. Põhiseadus on suutnud luua kultuuri ja kombeid.

Pilk ajalukku

Eesti Põhiseaduse Assamblee läkituses Eesti rahvale seisab: “Rahvahääletusele panekuks valminud põhiseaduse eelnõu tugineb EV varasematele põhiseadustele ja on nende loomulik järglane. Uus põhiseadus lähtub inimõiguste tunnustamise ja parlamentaarse demokraatia põhimõtetest ning rahva kestvuse elulisest huvist.”²

Eesti Vabariigi taastamisel ainuõigena tundunud soov - tugineda õiguslikule järjepidevusele - oli tugev argument neile, kes soovisid sõjajärgse 1938. a jõustunud põhiseaduse taaskestestamist. Eestis leiti, et õigusliku järjepidevuse kandjaks on eelkõige rahvas oma hääleõigusliku kodanikkonna kaudu, mitte niivõrd konkreetne põhiseaduse tekst. Siinkohal olgu märgitud, et mitmed iseseisvuse taastanud riigid siiski taaskestestasid kas osaliselt või täielikult varem kehtinud põhiseadused. Tahan rõhutada, et Põhiseaduse Assamblee moodustamine ja suuna võtmine uue, kaasaegse põhiseaduse väljatöötamisele ja rahvahääletusel kehtestamisele oli üks suuremaid üldrahvalikke õnnestumisi, mis lõi aluse õigusriikluse arengule. Mõisteti, et põhiseadus peab arvestama ühiskonnas väljakujunenud reaalsusega, poole sajandi vältel toimunud õiguse arenguga, kandma ajastu vaimu ja olema oma vaadetelt suunatud tulevikku.

Kuigi meie põhiseadus on rahvahääletusel vastu võetud 1938. a jõustunud põhiseaduse § 1 alusel ja pöördumises rahva poole rõhutati, et eelnõu tugineb EV varasematele põhiseadustele, on kehtiva põhiseaduse näol tegemist kvalitatiiivse hüppega, millele on tunnustust jaganud mitmed rahvusvahelised eksperdid. Nii märkis põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjoni ekspert prof Jochen Abram Frowein

¹ Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2002, lk 10.

² Põhiseadus ja Põhiseaduse Assamblee. Koguteos. Tallinn 1997, lk 11

lakooniliselt: „Eesti Vabariigi 1992. a põhiseadus on üks silmapaistvamaid Kesk- ja Ida-Euroopa põhiseadustest.“³

Minnes hetkeks veelgi rohkem ajaloos tagasi, peaksime tunnetama, milline võis olla 1992. aastal ajalooline põhiseaduskogemus okupatsioonide eelsest Eesti Vabariigist. Rahvuslikromantiliste mälestuste kõrval kerkivad esile kaks märksõna: rahvusvaheline isoleeritus ja demokraatia nappus.

Asutava Kogu seletus Eesti riiklisest iseseisvusest ja rippumatusest (19. mail 1919. a)⁴ oli kindlasti üks tähtsamaid eelkonstitutsioonilisi akte, milles põhjendati Eesti riigi tekkimise ajaloolisi ja juriidilisi aluseid ja mis pidi veenma jaanuaris 1919 Pariisis tööd alustanud rahukonverentsi Eesti iseseisvust tunnustama *de jure*. Paraku seda ei järgnenud. See tuli alles 1921. a, kui bolševismi võit Venemaal oli kindel ning lääneriigid vajasid Poolat, Balti ja teisi uusi riike sanitaarkordoniks Nõukogude Venemaa piiridele.⁵ Eesti paigutati sanitaarkordoni staatusesse, mis lõppastmes viis rahvusvahelise isolatsioonini.

Küsimine, kas meie praegune põhiseadus ja riigielu praktika võimaldavad varemtehtud vigu vältida?

Avatus rahvusvahelisele õigusele

Eesti põhiseadus on avatud rahvusvahelisele õigusele. Pälvides küll kriitikat, on Riigikohus põhiseaduse veelgi avatumaks tõlgendanud. Põhiseadus on võimaldanud Eestil saada kõige enam rahvusvahelisse koostöösse integreeritud Põhjala riigiks. Eesti välisministeeriumi välislepingute andmebaasis on 1018 jõustunud välislepingut. Mõistes rahvusvahelist õigust kui stabiilsuse loomise ja demokraatia tugevdamise vahendit, ei saa mööda minna sellest, et rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted ja normid on põhiseaduse järgi Eesti õigussüsteemi lahutamatu osa. Veelgi enam. Eesti põhiseadusesse integreeriti põhiõiguste kataloog, mis ühtib Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni tekstiga ja teiste samasisuliste välislepingute tekstidega. See on taganud sujuva põhiõiguste kaitsemehhanismide toime ja konventsiooni varasema rakenduspraktika ülevõtmise meie õiguskorda.

Võime uhked ja õnnelikud olla oma avatuse ja integreerituse üle, kuid teiselt poolt tõstatab iga sellesuunaline samm küsimuse Eesti suveräänsusest. Põhiseaduse esimesse paragrahvi sisse kirjutatud riigi ja rahvasuveräänsuse põhimõte on väga jõuline maksimum, mis annab suveräänsuse defineerimisel ühtmoodi tulemuse, kui arutelu lähtutakse 18. sajandi suveräänsuse käsitlusest, ja hoopis teistsuguse tulemuse, kui argumenteerimisel võetakse arvesse tänapäevast rahvusvahelist koostööd. Niikaua kuni vaidlus suveräänsuse üle on suunatud siseriiklikus poliitilises debatis valijahääle püüdmisele, jääb see lihtsalt probleemi olemusele tähelepanu juhtimiseks, sest absoluutse suveräänsuse pooldajate vastu ei astu ju keegi avaldusega, et kõik on delegeeritav. Äärmuslikud lähenemised on seni välistanud sisulise diskussiooni. Pädevuste delegeerimist saab vaadelda kui suveräänsuse tahteavaldust näiteks Euroopa Liidu, kuhu me kuulume, eesmärkide elluviimiseks. Samaaegselt tuleb silmas pidada, et suveräänsuse delegeerimine ei ole mitte ühegi põhiseaduse raames piiramatut. Mingil hetkel ammendub põhiseaduse vastuvõtmisel või ka Euroopa Liiduga ühinemisel rahva antud mandaat, sest olukord, milles hääletati varem, on sedavõrd muutunud, et rahva mandaat vajab uuendamist. Näiteks Riigikohtu otsus Euroopa stabiilsusmehhanismi asjas tingib tõenäoliselt järgmise Euroopa Liidu asutamislepingu muudatuse arutelul tõsisel vaidlusi selle üle, kas muudatus on ikka põhiseaduse täiendamise seadusega hõlmatud või tuleb selle heakskiitmiseks korraldada uus rahvahääletus sarnaselt põhiseaduse täiendamise seaduse vastuvõtmisega. Mulle tundub, arvestades föderaliseerumise suundumuste jõulist esilekerkimist

³ Prof Jochen Frowein. Raport võimalikest muudatustest Eesti Vabariigi 1992. a põhiseaduses. Justiitsministeerium. Põhiseaduse juriidilise ekspertiisi komisjon, 1997. Vt <http://www.just.ee/52945>

⁴ Dokumentide kogumik „Põhiseaduse teel“. Koostaja Eerik-Juhan Truuväli. Tallinn 2008, lk 96.

⁵ samas, lk 34.

Euroopas, ei ole me väga kaugel hetkest, kus põhiseaduse täiendamise seaduse ehk kolmanda akti tõlgendusvõimalused ammenduvad, ja rahvas peab kõrgema riigivõimu kandjana legitimeerima või tagasi lükkama järgnevad suveräänsust delegeerivad sammud.

Põhiseaduse stabiilsus kui väärtus

Nüüd, kus põhiseadus on kehtinud 20 aastat, saame öelda, et põhiseadus on olnud siseriikliku õiguskorra stabiilsuse tagajaks. Kas 20 aastaga on tekkinud põhiseadustraditsioonid, kus erinevate võimuharude lahusus on tasakaalukalt paika loksunud, puuduvad pädevusvaidlused, kus seadusloomes, toetudes loodud kultuurikihile, ei tehta kergekäelisi kannapöördeid, kus austatakse demokraatlikku otsustusprotsessi ja hea halduse põhimõtteid? Arvan, et oleme sellel suunal tänu stabiilsele põhiseadusele pika sammu astunud, kuid see tee on lõputu. Põhiseadust on muudetud neljal korral, lisades preambulis eestlust säilitava eesmärgina eesti keele kaitse, täpsustades kaitseväge juhtimist ja muutes kohalike omavalitsuste volikogude volituste aega. Kui eelpoolmainitud muudatused ei muutnud põhiseaduse olemust, siis liitumisel Euroopa Liiduga põhiseadusele nn kolmanda akti lisamine jättis küll põhiseaduse sätted muutmata, kuid muutis läbivalt põhiseaduse olemust. Kas muutis, kuidas muutis ja kas muudatus on õigusselge? Need on küsimused, milles täielik selgus puudub.

Riigikohtunik prof Jüri Pöld koputab oma seekordse ettekande teesides otse naelapea pihta, tehes seda põhiseaduslikkuse järelevalve kontekstis. Määratledes arutelu lähtealuseid märgib autor: „Arutelu lähtekohtasid võiks olla kaks. Üheks lähtealuseks võiks minu arvates olla see, et eksisteerib kaks erinevat õiguskorda, mille aluseks on kaks erinevat konstitutsiooni. Ühel juhul on Eesti õigusaktide sisu mõõdupuuks EL konstitutsioon (materiaalses mõttes) ja sellega kooskõlas olev EL teisene õigus. Teisel juhul on Eesti õigusaktide sisu mõõdupuuks Eesti konstitutsioon (materiaalses mõttes). Teiseks lähtealuseks on kindlasti EL õiguse kohaldamise ülimuslikkuse põhimõte.“⁶ Ilmselt kujuneb prof Põllu lähtekohtadest tulenev mõttevahetus viljakaks ja annab selgust sellest, mitmele põhiseadusele meie õiguskord toetub ja kus asub õigusaktide hierarhias meie 20 aastane stabiilne põhiseadus.

Võrreldes Eesti põhiseaduse stabiilsust näiteks Läti konstitutsioonilise arenguga tuleb märkida, et Läti parlament kehtestas iseseisvuse taastamisel 1922. aasta põhiseaduse. Seda teksti on vastavalt ajastu nõuetele muudetud. Iseseisvuse taastamisest alates on tehtud 8 muudatust. 1994 muudeti valimisvanust, 1996 loodi konstitutsioonikohus, 1997 muudeti valimissüsteemi ja parlamendi funktsioone, presidendi ja valitsuse regulatsioone, 1998 lisati 8. peatükk – põhiõigused. On lisandunud muudatused seoses Euroopa Liiduga ühinemisega, põhiseaduses sätestati, et abielu on mehe ja naise vahel ning 2009 viidi sisse põhimõte, et valijad võivad parlamendi laiali saata. Ühelegi riigile ega rahvale ei saa ette heita arengusuundade valikut, kuid siinkõnelejale tundub, et tarkade meeste ja naiste otsus, 1991. aastal, luua Eestile uus kompleksne kirjutatud põhiseadus, on taganud süsteemse ja igas alges põhiseadusele tugineva õiguskorra ja riigikorralduse arengu, mida paljudel meie kunagistel saatusekaaslastel pole õnnestunud teha.

Ilmselt mõjutab põhiseaduse stabiilsust ka varasema iseseisvusperioodi pikkus. Nii iseseisvusid 1918. a ka Armeenia, Gruusia, Valgevene, kuid nende riiklik iseseisvus lõppes juba 1922. a ilmselt märkimisväärselt iseolemise kogemust andmata.

⁶ prof Jüri Põllu teesid 32. õigusteadlaste päevade ettekandeks „Kuidas mõista Eesti õiguse ja Euroopa Liidu õiguse vahetõlke põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse algatamisel?“, punkt 5
<http://www.iuridicum.ee/public/files/32teesid/32Pold.pdf>

Kuidas oleme oma põhiseadust kaitsnud ja arendanud

Paarikümne aastaga on kogunenud arvestatav kohtupraktika põhiseaduse rakendamisel tekkinud vaidlustest, mis ei näita põhiseaduse nõrkust, vaid pigem selle tugevust, sest kordagi pole Eestis tekkinud situatsiooni, millele põhiseadus lahendust ei anna. Meil ei ole olnud põhiseaduskriise, mille tulemusena oleks jäänud riik pikaks ajaks ilma kõrgema juhtkonnata, või oleks kriitilistel hetkedel vajalikud otsused jäänud vastu võtmata või oleks põhiseadus võimaldanud otsustusprotsessis selgelt ignoreerida rahva tahet ja demokraatia põhimõtteid. Tuleb tõdeda, Eesti seadusandja põhiseaduskuulekus on olnud kõrge ja päevapoliitika on suudetud mahutada põhiseaduse raamidesse. See kõik kõneleb põhiseaduse autoriteedist.

Põhiseaduse kaitsel on igapäevaselt Vabariigi President, õiguskantsler ja Riigikohus põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuna. Minnes lihtsama vastupanu teed heidan põgusa pilgu presidentide ja õiguskantslerite 20 aastasele tegevusele põhiseaduslikkuse järelevalve asjade algatamisel. Kuna tegemist on ainuisikulistel institutsioonidega, siis võib seda ülevaadet käsitada ka alapealkirja all: „Isiksuse osa ajaloos“.

Presidendid

President Meri oli aktiivne. Kuigi kohus alati kõigi tema argumentidega ei nõustunud, siis kaheksast taotlusest seitsmel juhul tunnistas kohus väljakuulutamata jäetud seaduse mingis osas põhiseaduse vastaseks.

Lennart Meri oli presidendi institutsiooni kujundaja. Sellele viitab ka tema esimene vaidlus Riigikohtus riigivapi seaduse üle, kus küsimus oli selles, kelle käes peab olema riigipitsat. Vahemärkusena olgu märgitud, et tegemist on seadeldisega, mille massi ei mõõdetata grammides vaid kilogrammides. Kaudselt tähendas selle vaidluse algatamine presidendivõimu piiride kompamist värskes parlamentaarses riigikorralduses. See oli üldse esimene põhiseaduslikkuse järelevalve asi, mis oma olemuselt taandus võimude lahususe põhimõtte selgitamisele. President Meri pöördus korduvalt põhiseaduslikkuse järelevalve taotlusega Riigikohtusse, esitades argumente ka põhiõiguste kaitseks – kodu puutumatus, sõnumisaladuse kaitse, ühinemisvabadus. Samuti astus ta välja õiguse üldiste põhimõtete kaitseks – võimude lahususe probleeme ei tõstatanud ta mitte üksnes presidendi institutsiooni kaitseks, vaid pidas vajalikuks kaitsta ka Riigikogu täitevvõimu ülemäärase sekkumise eest, hoidis ära täitevvõimu asumise kohtu rolli, aitas tagada kohalike omavalitsuste autonoomiat.

Kuigi 90-ndate esimese poole kohtulahendid on enamasti napid, st põhjendused ei ole kuigi ulatuslikud, ei ole neis märgata mõttekäike, mida täna ei oleks võimalik toetada. On mitmeid ka paberil põhjalikult läbikaalutud otsuseid (keeleseaduse asi, armuandmise korra seaduse asi), milles toodud arutluskäigud on tänaseks üldlevinud arusaamade aluseks.

President Lennart Meri aktiivsus võimaldas põhiseadusel tegelikkuses koheselt toimima hakata.

President Arnold Rüütli neljast põhiseaduslikkuse järelevalve taotlusest kaks puudutasid omandireformi – sundüürnike asi ja ORAS-e § 7 lg 3. Viimases asjas esitas ta taotluse Riigikohtule kõigest 5 päeva enne oma ametiaja lõppu. E-valimistega seonduva vaidlustamisel ei tohiks näha presidendi e-valimiste vastasust, vaid küsimus oli selles, et e-häält saab muuta, aga sedelihäält mitte, st sõltuvalt valimise viisist on valijad erinevas olukorras. Arnold Rüütli poolt tõstatatud küsimus võimude lahususest, ametite ühildamatusest ja kohaliku omavalitsuse autonoomiast võimaldas Riigikohtul nendes küsimustes oma seisukohti põhjalikult selgitada.

Tänane Vabariigi President Toomas Hendrik Ilves on Riigikohtusse pöördunud üksnes ühel korral – Riigikogu liikme palga ajutise korraldamise küsimuses. Riigielu mõttes on tegemist nüansiga, kuid põhiseaduse tõlgendamise seisukohalt osutus selle vaidluse Riigikohtu üldkogus läbi kirjutamine oluliseks. Pealegi oli tegemist palga küsimusega st teemaga, mis on pideva avaliku diskussiooni objektiks. Arvan, et kohtulahend selles asjas suutis mõnevõrra maandada kirgi ja tundeid, luues nurgakivi avaliku sektori palgakorralduse vundamendile.

Õiguskantslerid

Eerik-Juhan Truuväli tegeles esimese õiguskantslerina mitmete postsovetlike nähtustega. Näitena olgu märgitud Ida-Viru autonoomia püüd, millele Riigikohus õiguskantsleri taotluse alusel kriipsu peale tõmbas. Ta seisis vastu politseiiriigi ilmingutele, milleks olid erimeetmete liiga agar ja lihtne kasutamine, inimeste jõuline liikumisvabaduse piiramine kas autorataste lukustamise või tasude kehtestamisega. Õiguskantsler Truuväli taotles korduvalt kohalike omavalitsuste aktide põhiseadusvastaseks tunnistamist ja seejuures edukalt. Riigikohus kujundas selle käigus muuhulgas praktika, mida tuleks pidada riigielu, mida kohaliku elu küsimuseks. Kuna põhiseadus on selles osas võrdlemisi lakooniline, on Riigikohtu praktika oluline, et oleks võimalik hakata eristama riigi ja kohaliku omavalitsuse funktsioone. Tõdegem, et märkimisväärset selgust nendes küsimustes pole tänaseni siiski saavutatud ilmselt poliitilise tahte nõrkuse tõttu.

Eerik-Juhan Truuväli juhtis oma tegevusega tähelepanu õigusaktide andjate vigadele, mis esmapilgul tunduvad detailidena, kuid õigussüsteemi korrastatuse seisukohalt ei ole vähetähtsad. Kuidas saab vähetähtsaks pidada näiteks volitusnormi sisu.

Õiguskantsler Allar Jõksi põhiseaduslikkuse järelevalve taotlusi vaadates torkab silma, et viiest asjast kolm on seotud valimistega. Ühel juhul kohus nõustus temaga, ühel juhul mitte ja ühel osaliselt. Põhimõttelise küsimusena vaidlustas Allar Jõks sotsiaalhoolekande seaduse põhiseaduspärasuse. Riigikohus nõustus temaga, kuid tuleb märkida, et tegemist on tänaseni teemaga, mida eriti ei taheta torkida, sest raha ei ole ja ei tule.

Ametis oleva õiguskantsleri Indrek Tederi n-ö skoor on Riigikohtus kujunemas negatiivseks. Kui kõigi teiste, nii presidentide kui ka õiguskantslerite, taotlused on Riigikohus suuremas osas rahuldanud, siis Tederi seitsmest algatatud asjast on kohus temaga nõustunud vaid kolmel juhul. Tegelikuses tuleb sellist suundumust tunnustada. Õiguskantsler ei ole kahelnud kohtusse pöördumise vajalikkuses, kui eksisteerib vaidlus, mida saab ainult Riigikohus tema taotluse alusel lahendada. Ta ei ole jätnud vaidlusi n-ö vinduma vaid püüelnud omapoolsete argumentidega õiguselge lahenduse poole. Nii oli Tallinna vee asjas väga keeruline määratleda, kas tegemist oli üld- või üksikaktiga. Sama kehtib ka Euroopa stabiilsusmehhanismi asjas tehtud õiguskantsleri taotluse ja Riigikohtu üldkoguse otsuse kohta, kus õiguskantsleri taotluse rahuldamata jätmise poolt hääletas üks kohtunik rohkem, kui oli neid, kes oleks õiguskantsleri taotluse rahuldanud. Pole kahtlust, et õiguskantsleri taotluse arutamine Riigikohtu üldkoguse avalikul istungil tõi Euroopa stabiilsusmehhanismi mõistmisesse suuremat selgust ja andis tõsise õppetunni nendele poliitikutele, kes arvavad, et rahvaga pole mõtet rahaasjadest rääkida.

Kohtusüsteem kui põhiseaduse kaitsja

Peamine põhjendus, miks demokraatlikus riigikorralduses peab olema tugev põhiseaduslikkuse järelevalve institutsioon on see, et õiguskorras peab olema organ, kes kaitseb inimeste põhiõigusi ka seadusandjapoolsete rikkumiste eest, kaitseb vähemust enamuse eest. Riigikohtu 19 tegutsemisaasta jooksul on selgunud, et peamiselt on põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses tegeletud mitte

põhiõiguste ja vabaduste kaitse küsimustega, vaid üldisemate riigiõiguslike vaidlustega. Madalama astme kohtutes, kuhu inimene saab pöörduda oma subjektiivsete õiguste kaitseks ja taotleda ka põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse algatamist, on algatatud veidi enam kui kolmandik kõigist põhiseaduslikest vaidlustest. Tuleb märkida, et paarikümne aastaga on tekkinud arvestatav hulk advokaate ja teisi asjatundjaid, kes oskavad oma õiguste kaitseks kasutada ka põhiseaduslikkuse järelevalve instrumente. Neil on julgus kahelda nende õigusi piiravate sätete põhiseaduspärasuses ja taotleda põhiseaduslikkuse järelevalve asja algatamist kohtus.

Põhiseaduskohtu otsuste täitmine on üks tundlikumaid valdkondi, milles peegeldub nii seadusandja kui ka täitevvõimu suhtumine põhiseadusesse. See on õiguskultuuri ja põhiseadustraditsiooni küsimus, sest ei ole mõeldav, et demokraatlikus riigis võiks keegi seadusandjat kui suveräänset rahvaesindust sundida seadust vastu võtma või seda muutma. Statistika näitab, et Eesti seadusandja on vähemalt viimase 6 aasta jooksul enamjaolt andnud endast parima, et võimalikult kiiresti ja täpselt täita Riigikohtu poolt õigustloova akti tühistamisel või õiguslõnga tuvastamisel antud tõlgendusi. Põhiseadusel on autoriteeti! Põhiseaduse aastapäeva meeleolus ei tahaks rääkida nendest juhtumitest, kus Riigikohtu otsust on ignoreeritud näidates sellega üles lugupidamatust põhiseaduse vastu.

Tänaseks oleme jõudnud olukorda, kus põhiseaduslikkuse järelevalves kerkivad üles järjest keerukamad piiripealsed küsimused, sest paljud põhiseaduse põhimõtted on Riigikohtu praktikas lahti kirjutatud. Riigikohtunikud tajuvad ohtu minna vastuollu oma enda varasemates lahendites väljaõeldu seisukohtadega, kuid tõdegem - varasemate seisukohtade ümberhindamine on raske sisekaemuse küsimus.

Ja lõpetuseks meid kõikjal ja alati varjuna saatev küsimus: „Kas Eesti vajab uut põhiseadust?“

Teame, et demokraatlikud põhiseadused sünnivad rahva suurema valgustatuse perioodidel, reeglina pärast suuri sotsiaalseid vapustusi, et luua korda ja rahu, anda aluspõhimõtted riikluse tekkele, ühiskonna arengule. Põhiseadusi kirjutatakse enamasti nende kirjutamisele eelnenud ajaloolisi ja poliitilisi kogemusi arvestades, ohte silmas pidades, püüdes ära hoida varem tehtud vigade kordumist.

Millised on need ajaloolised ja poliitilised kogemused, ohud ja suurte sotsiaalsete vapustuste tagajärjed, mida meie põhiseaduse kirjutamisel arvesse ei võetud? Möödunud kaksikümne aastat on veenvalt tõestanud, et meil on energeetiline põhiseadus, mis elab areneb ja töötab, sest sellesse on kätketud nii minevikukogemus kui ka vaade tulevikku. Põhiseadus loodi rahva suurema valgustatuse perioodil, mille õhustikku on Põhiseaduse Assamblee liige Sirje Endre meenutanud selliselt, et üldine õhustik põhiseaduse sünni juures sarnanes sellele, milline oli õhkkond EW hälli juures. Et oli wilmslik tunne; tunne, et kõik oli tänu sellele, et oli hetki, oli inimesi, nagu seda oli tüpaazhilt „Manifesti kõigile Eestimaa rahvastele“ üks looja Jüri Wilms. Sai ju EW oma sünnihetke uljuses tekkida ka tänu sellele, et Jüri Wilms „ei kartnud keda kuraditki.“⁷

Kaldun arvama, et seda wilmsilikku tunnet – asuda uut põhiseadust koostama – ei ole. Seda pole ka tühjalt kohalt võimalik tekitada. Kuigi õigusteadlastele võib tunduda põhiseadus õigustloova aktina lünklik, vastuoluline, normitehniliselt konarlik, puuduvad praegu igasugused eeldused ja ka vajadus uue põhiseaduse väljatöötamiseks.

Pühendagem, head kolleegid, meid hästi teeninud põhiseaduse analüüsimisele ja edasiarendamisele.

Nüüd ja igavesti!

⁷ Sirje Endre. Jüri Wilms ja *revenant* Eesti Vabariik. Põhiseaduse tulek. Kogumik. Tallinn 2002, lk 159